

Л.І. Дмитришин,

доцент кафедри економічної кібернетики
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника»

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РІВНЕМ СОЦІАЛЬНОГО І ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. У статті розроблено методику типологізації регіонів на основі критеріїв соціального та економічного розвитку, яка дозволила продиференціювати регіони України та сформувати матрицю типологізації регіонів України за рівнем соціального і економічного розвитку.
КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічний і соціальний розвиток, валовий регіональний продукт, індекс людського розвитку, матриця типологізації, ранжування.

АННОТАЦИЯ. В статье разработана методика типологизации регионов на основе критериев социального и экономического развития, которая позволила продифференцировать регионы Украины и сформировать матрицу типологизации регионов Украины по уровню социального и экономического развития.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическое и социальное развитие, валовой региональный продукт, индекс человеческого развития, матрица типологизации, ранжирования.

ABSTRACT. In this paper the technique typology of regions based on criteria of social and economic development, which allowed differentiate regions of Ukraine and form a matrix typology of Ukraine regions in social and economic development terms.

KEYWORDS: economic and social development, gross regional product, human development index, the matrix typology, ranking.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На даний час Україна відстає від більшості європейських країн за рівнем багатьох показників економічного розвитку. Водночас слід визнати, що економічний розвиток сам по собі не вирішує усіх соціальних проблем України [1]. Досвід глобалізації, включно з українським, свідчить про те, що економічне зростання супроводжується зростаючими диспропорціями в регіональному розвитку та збільшенням нерівності в доходах населення, і обидві ці проблеми необхідно вирішувати за допомогою дієвих заходів державної політики.

Недооцінка впливу людського розвитку на економічне зростання є ключовою, хоча й не єдиною причиною розриву в розвитку між Україною та іншими країнами. Перетворення України на державу з демократичною системою, громадянським суспільством і соціально-орієнтованою ринковою економікою вимагає, щоб влада на всіх рівнях (особливо на регіональному) визнала, що людський розвиток є як кінцевою, так і ключовою метою. Таким чином, видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист варто розглядати не просто як «витрачання» бюджетних коштів, а й як соціальні інвестиції (особливо у поєднанні з необхідними соціальними реформами), які могли б суттєво і тривало вплинути на розвиток України.

Зрозуміло, що кожен регіон має свої специфічні проблеми соціально-економічного розвитку [2]. Поряд із цим, їх вирішення можливе лише через розробку та впровадження комплексних програм, спрямованих на забезпечення всіх або окремих аспектів соціального розвитку, враховуючи те, що вони співпадають зі

стратегічними цілями економічної політики. Відтак, необхідною є ідентифікація регіонів, яким у першу чергу необхідна державна підтримка для зменшення нерівномірності розвитку, на основі їх типологізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях для типологізації країн і їх регіонів пропонуються найрізноманітніші показники: від суто економічних [3] до симбіозу показників, що характеризують сталий розвиток країни/регіону – економічних, соціальних та екологічних [4—5]. Зокрема, в [3] на основі аналізу найуживаніших показників економічного розвитку в якості такого критерію обрано ВРП на одну особу та темп росту ВРП. Щодо вибору показника соціального розвитку, то тут більшість учених однастайні в тому, що таким показником є інтегральна величина індексу людського розвитку (ІЛР) [1, 4—5]. Розбіжності в поглядах стосуються компонент, які повинні формувати ІЛР. У класичному випадку (розрахунки ООН) ІЛР являє собою інтегральну оцінку трьох складових компонент, що характеризують довголіття, рівень освіти і доходів населення країн світу.

Постановка завдання. Метою статті є розробка і реалізація методики типологізації регіонів на основі критеріїв соціального та економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Основним підходом для оцінки рівня соціального розвитку регіонів України є Методика вимірювання людського розвитку регіонів України [6]. Згідно з цією методикою ІЛР за регіонами країни визначається як інтегральна оцінка таких компонент:

1. демографічний розвиток;
2. розвиток ринку праці;
3. матеріальний добробут;
4. умови життя населення;
5. рівень освіти населення;
6. стан охорони здоров'я населення;
7. соціальне середовище;
8. екологічна ситуація;
9. фінансування людського розвитку.

Оскільки показники економічного і соціального розвитку можуть корелювати між собою, то для відбору некорельованих критеріїв обчислено матрицю парних коефіцієнтів кореляції (табл. 1). Статистичні дані про показники економічного і соціального розвитку за регіонами у 2011 р. отримано зі статистичних джерел [7—8].

Таблиця 1

МАТРИЦЯ ПАРНИХ КОЕФІЦІЄНТІВ КОРЕЛЯЦІЇ ПОКАЗНИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ*

Показники	ВРП на одну особу	Темп росту ВРП	ІЛР	Демографічний розвиток	Розвиток ринку праці	Матеріальний добробут	Умови проживання населення	Рівень освіти	Стан та охорона здоров'я	Соціальне середовище	Екологічна ситуація	Фінансування людського розвитку
ВРП на одну особу	1,00											
Темп росту ВРП	0,11	1,00										
ІЛР	0,65	-0,11	1,00									
Демографічний розвиток	0,50	-0,23	0,80	1,00								
Розвиток ринку праці	0,23	-0,03	0,16	-0,21	1,00							
Матеріальний добробут	0,88	0,11	0,61	0,42	0,33	1,00						
Умови проживання населення	0,75	-0,13	0,87	0,63	0,33	0,67	1,00					
Рівень освіти	0,68	0,01	0,77	0,43	0,43	0,63	0,85	1,00				
Стан та охорона здоров'я	0,14	0,09	0,57	0,28	0,09	0,24	0,36	0,27	1,00			
Соціальне середовище	-0,32	-0,19	-0,04	0,21	-0,49	-0,38	-0,39	-0,53	0,06	1,00		
Екологічна ситуація	-0,65	-0,08	-0,15	-0,11	-0,43	-0,73	-0,40	-0,34	0,01	0,44	1,00	
Фінансування людського розвитку	0,80	0,15	0,69	0,44	0,27	0,70	0,81	0,77	0,30	-0,55	0,49	1,00

Оскільки показник ВРП на одну особу корелює з 7 з 10 показників соціального розвитку, вважаємо за недоцільне використовувати його в якості показника економічного розвитку. В той же час темп росту ВРП лінійно незалежний по відношенню до всіх показників соціального розвитку. Отже, даний показник оберемо в якості критерію типологізації регіонів за рівнем економічного розвитку.

Що стосується кореляції показників соціального розвитку, то тут варто відмітити таке. Індекс людського розвитку як інтегральна оцінка природно пов'язаний з усіма його 9 компонентами. Тому високий рівень кореляції (6 з 9 компонент) свідчить про те, що даний показник дійсно охоплює всі складові характеристики соціального розвитку. І тому він найкраще підходить в якості критерію соціального розвитку.

Обрані критерії типологізації регіонів можуть бути поєднані в чотири комбінації:

1. Рівень економічного ($EP \uparrow$) і соціального ($CP \uparrow$) розвитку регіонів вищі, ніж у середньому по країні.

2. Рівень економічного розвитку вищий, ніж у середньому по країні ($EP \uparrow$), а рівень соціального розвитку нижчий, ніж у середньому по країні ($CP \downarrow$).

3. Рівень економічного розвитку нижчий, ніж у середньому по країні ($EP \downarrow$), а рівень соціального розвитку вищий, ніж у середньому по країні ($CP \uparrow$).

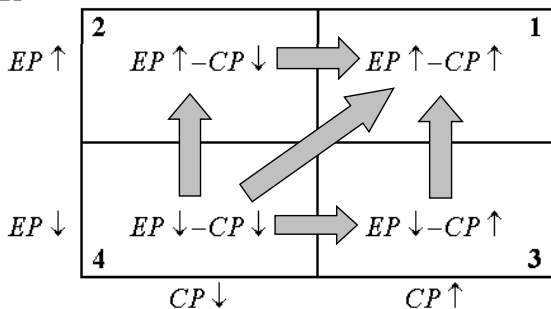
4. Рівень економічного ($EP \downarrow$) і соціального ($CP \downarrow$) розвитку регіонів нижчі, ніж у середньому по країні.

Графічну інтерпретацію таких комбінацій критеріїв типологізації регіонів України наведено у вигляді матриці (рис. 1).

У першому квадранті матриці розташовані регіони з високим рівнем економічного і соціального розвитку ($EP \uparrow - CP \uparrow$). У другому квадранті знаходяться регіони з високим рівнем економічного розвитку і низьким рівнем соціального розвитку ($EP \uparrow - CP \downarrow$). У третьому квадранті розміщені регіони з низьким рівнем економічного розвитку і високим рівнем соціального розвитку ($EP \downarrow - CP \uparrow$). У четвертому квадранті розташовані регіони з низьким рівнем економічного і соціального розвитку ($EP \downarrow - CP \downarrow$).

Отже, всі регіони України розбито на дві групи: ті, що мають значення критеріїв вище і нижче середнього по Україні в цілому (табл. 2).

Рівень
економічного
розвитку, EP

Рівень
соціального
розвитку, CP

Рис. 1. Матриця типологізації регіонів
за рівнем соціального і економічного розвитку *

* розроблено автором на основі [3]

Таблиця 2

**РАНЖУВАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
ЗА КРИТЕРІЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ***

Регіон	Темп росту ВРП	Регіон	ІЛР
Полтавська	131,70	Київ	0,698
Житомирська	127,24	Севастополь	0,598
Дніпропетровська	124,43	Харківська	0,561
Донецька	124,34	Київська	0,532
Закарпатська	121,98	Хмельницька	0,516
Севастополь	120,66	Полтавська	0,51
Київська	119,72	АР Крим	0,494
Черкаська	119,50	Закарпатська	0,488
Івано-Франківська	118,59	Івано-Франківська	0,487
Луганська	118,44	Україна	0,4863
АР Крим	118,36	Тернопільська	0,486
Україна	118,29	Черкаська	0,485

Регіон	Темп росту ВРП	Регіон	ІЛР
Миколаївська	118,29	Львівська	0,483
Волинська	118,03	Дніпропетровська	0,48
Рівненська	117,92	Чернівецька	0,479
Кіровоградська	117,63	Волинська	0,475
Вінницька	117,33	Чернігівська	0,475
Чернівецька	116,60	Миколаївська	0,472
Херсонська	116,47	Херсонська	0,468
Чернігівська	116,21	Рівненська	0,465
Київ	115,99	Запорізька	0,463
Львівська	115,85	Одеська	0,455
Хмельницька	114,84	Сумська	0,444
Сумська	114,15	Житомирська	0,438
Запорізька	114,13	Вінницька	0,435
Тернопільська	113,90	Луганська	0,428
Харківська	110,81	Кіровоградська	0,423
Одеська	110,75	Донецька	0,401

* розроблено автором

На основі проранжованих значень критеріїв типологізації регіонів сформовано матрицю типологізації регіонів України за рівнем соціального і економічного розвитку (табл. 3).

У першому квадранті матриці розміщені АР Крим, 4 області — Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська та м. Севастополь. У другому квадранті знаходяться 5 областей — Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Луганська, Черкаська. У третьому квадранті розташувались м. Київ, Харківська та Хмельницька області. У четвертому квадранті знаходяться всі решта регіони, які потребують першочергової підтримки держави.

Отже, на підставі проведеної типологізації регіони України поділено за рівнем пріоритетності державного фінансування економіки і соціальної сфери на наступні групи:

— високого рівня — Вінницька, Волинська, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сум-

ська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська області;

— середнього рівня — м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Луганська, Черкаська, Харківська та Хмельницька області;

— низького рівня — АР Крим, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська області та м. Севастополь.

Таблиця 3

**МАТРИЦЯ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
ЗА РІВНЕМ СОЦІАЛЬНОГО І ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ***

<i>EP</i> ↑ – <i>CP</i> ↓	<i>EP</i> ↑ – <i>CP</i> ↑
Дніпропетровська Донецька Житомирська Луганська Черкаська	АР Крим Закарпатська Івано-Франківська Київська м. Севастополь Полтавська
<i>EP</i> ↓ – <i>CP</i> ↓	<i>EP</i> ↓ – <i>CP</i> ↑
Вінницька Волинська Запорізька Кіровоградська Львівська Миколаївська Одеська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Чернівецька Чернігівська	м. Київ Харківська Хмельницька

* розроблено автором

Висновки. На підставі проведеного просторово-структурного аналізу встановлено, що кожен регіон має свої специфічні проблеми соціально-економічного розвитку. Поряд із цим, їх вирішення можливе лише через розробку та впровадження комплексних програм, спрямованих на забезпечення всіх або окремих аспектів соціального розвитку, враховуючи те, що вони співпадають зі стратегічними цілями економічної політики. Відтак, необхідною є ідентифікація регіонів, яким у першу чергу необхідна

державна підтримка для зменшення нерівномірності розвитку, на основі їх типологізації. З цією метою визначено критерії типологізації регіонів, які сформували матрицю типологізації регіонів України за рівнем соціального і економічного розвитку.

На підставі проведеної типологізації регіони України поділено за рівнем пріоритетності державного фінансування економіки і соціальної сфери на групи високого (Вінницька, Волинська, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська області), середнього (м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Луганська, Черкаська, Харківська та Хмельницька області) та низького рівня (АР Крим, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська області та м. Севастополь).

Література

1. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз [Колективна монографія] / За ред. Е.М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. — 367 с.
2. Благун І.С. Моделювання соціально-економічного розвитку регіону в ринкових умовах / І.С. Благун, Л.І. Дмитришин // Макроекономічна політика в Україні: проблеми науки та практики: [Монографія]. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007. — С. 255—273.
3. Гейман О.А. Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов: [Монография] / О.А. Гейман. — Х.: ФЛП Либурина Л.М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. — 428 с.
4. Благун І.С. Моделювання сталого розвитку регіону: [Монографія] / І.С. Благун, Л.І. Сисак, О.О. Солтисік. — Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ Центру інформаційних технологій, 2006. — 166 с.
5. Дмитришин Л.І. Аналіз регіональної системи в контексті її сталого розвитку / Дмитришин Л.І., Гусениця У.І. // Сталий розвиток економіки. — Хмельницький, 2012. — № 7(17). — С. 154—159.
6. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України. — К.: Державний комітет статистики України, Рада по вивченню продуктивних сил НАН України, 2001. — 32 с.
7. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. — К., 2012. — 45 с.
8. Статистичний збірник «Регіони України» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukr.stat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 3.11.2012